

ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ՀԱՄԱԺԱՄԱՆԱԿՅԱ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՋ

ՄԿՐՏՉՅԱՆ Լ.Հ.

Սինքրոն (համաժամանակյա) թարգմանությունը մասնագիտության հետ չառնչվող լայն հասարակությունը զուգակցում է մի շարք առասպելների հետ: Սույն հոդվածի նպատակն է տալ մասնագիտության համար կարևոր և որոշիչ մի շարք պայմանների և հանգամանքների ընդհանուր ուրվագիծը՝ Հայաստանում մասնագիտության դասավանդման մեթոդաբանության մշակման լույսի ներքո, հենվելով սեփական երեսնամյա գործնական փորձի, միջազգային ու տեղական բանիմաց գործընկերների փորձի, Սինքրոն թարգմանիչների միջազգային ասոցիացիայի¹, Եվրոպական հանձնաժողովի Թարգմանության դիրեկտորատի մի շարք կանոնակարգող հիմնարար փաստաթղթերի² և ՌԴ սինքրոն թարգմանիչների լիգայի³ հանձնարարականների ուսումնասիրության վրա:

Սինքրոն թարգմանչի մասնագիտական գործունեությունը շատ առումներով բնորոշվում է բազմապիսի, երբեմն աննախադեպ հանգամանքներով, ուստի հիմնականում կախված է թարգմանչի ինքնուրույն տրամաբանական ընտրությունից և ողջամիտ որոշումներից: Գրեթե երեսուն տարի աշխատելով որակավորումների բազմակողմանի տեսականիով՝ այսինքն՝ և՛ որպես բանավոր համաժամանակյա, և՛ բանավոր հաջորդական, և՛ բանավոր ուղեկցող կամ ինչպես ասում են «շուշոտիստ» (շուշոտաժ կոչ-

¹ <http://aiic.net/> - Սինքրոն թարգմանիչների միջազգային ասոցիացիայի կայքը պարունակում է բազմաթիվ օգտակար փաստաթղթեր, որոնք կոչված են կանոնակարգելու սինքրոն թարգմանիչների միջազգային և ազգային գործունեությունը:

² http://ec.europa.eu/dgs/scic/index_en.htm - Եվրոպական հանձնաժողովի Ընդհանուր գործերի դիրեկտորատի բանավոր թարգմանության հետ առնչվող հարցեր լուսաբանող վեբկայքը նույնպես բազմաթիվ հետաքրքիր, օգտակար և արդիականացվող նյութեր է պարունակում բանավոր համաժամանակյա և հաջորդական թարգմանիչների համար:

³ <http://www.russian-translators.ru/perevodchesky-opit/practika/recomendatziipoustno-muperevodu/>; http://rvalent.ru/UstniPerevod_p1-4.pdf; <http://www.translators-union.ru/>; <http://tconference.ru/>; <http://www.russian-translators.ru/>.

վում է բանավոր թարգմանության այն տեսակը, երբ թարգմանիչը փսփսում է թարգմանությունը լսողի ականջին), և՛ գրավոր տեխնիկական, և՛ գրավոր փաստաթղթային, և՛ գրավոր գեղարվեստական թարգմանիչ, միայն վերջերս են իմացել, որ աշխարհում այդպես ընդունված չէ, որովհետև կա կարծիք, որ դա անհնար է: Եվրոպական ստանդարտներն ասում են, որ մեկ մարդը չի կարող անել այդ բոլոր տեսակի թարգմանությունները և պետք է մասնագիտանա միայն մեկ-երկու տեսակի բանավոր կամ մեկ տեսակի գրավոր թարգմանության մեջ: Սկսենք կազմակերպչական հարցերից: Եթե թարգմանիչն արդեն պատրաստ է սինքրոն թարգմանության, ապա պետք է հիշի մեկ ոսկե կանոն՝ յուրաքանչյուր թարգմանիչ կարող է հավակնել սինքրոն թարգմանության պատվեր ստանալու, սակայն իրեն պրոֆեսիոնալ սինքրոն թարգմանիչ կարող է համարել միայն պատվիրատուից կրկին և կրկին պատվերներ ստանալուց հետո:

Քանի որ Հայաստանում առայժմ չկա պաշտոնապես գործող սինքրոն թարգմանիչների լիգա, միություն կամ գրանցված բյուրո, հետևաբար թարգմանության պատվերներ տրվում են հենց իրադարձությունների կազմակերպիչներից, որոնք, սակայն, գրեթե միշտ, բացառությամբ մեկ-երկու պատվիրատուի (UN, EC), կա՛մ զբոսաշրջային գործակալություններ են, կա՛մ գործի հետ ինչ-որ առնչություն ունեցող անհատներ:

Առաջին խորհուրդ-հանձնարարականս՝ ստուգեք պատվիրատուին և թույլ մի տվեք, որ ձեր և պատվիրատուի միջև երրորդ, հատկապես ոչ գործընկեր անձ լինի, որը կարող է անբարեխղճորեն օգտվել առիթից և շահագործել ձեր աշխատանքը:

Վստահելի պատվիրատուի հետ առաջին հանդիպման ժամանակ պետք է քննարկել հետևյալ հանգամանքները.

- պատվիրատուի կազմակերպության անունը և գործունեության բնույթը.
- կազմակերպվող իրադարձության բնույթը (համաժողով, սեմինար, աշխատանքային հանդիպում, բանակցություն, շնորհանդես և այլն).
- պահանջվող թարգմանության տեսակը (սինքրոն, հաջորդական, շուշոտաժ, լինելո՞ւ են արդյոք միայն պլենար նիստեր, թե՞ կլինի նաև սեկցիոն աշխատանք).
- թեման, ոլորտը, յուրահատուկ համառոտագրությունները, հապավումները, նեղ մասնագիտական եզրերը, եթե այդպիսիք կան.

• պահանջվում է արդյոք թարգմանել հարցազրույց կամ մամուլի ասուլիս, պե՞տք է արդյոք ուղեկցել և (կամ) թարգմանել գալա իրադարձության, ընդունելության կամ ընթրիքի ժամանակ.

- իրադարձության աշխատանքային լեզուները.
- իրադարձության վայրը՝ քաղաքում է, թե՞ քաղաքից դուրս.
- աշխատանքային պայմանները՝ սինքրոն սարքավորման տեսակը.
- դահլիճը և (կամ) խցիկի տեսակը (որոշ դահլիճներ ունեն իրենց խցիկները, որոշ դահլիճներ՝ ոչ, խցիկի դիրքից կախված՝ տեսանելի կամ անտեսանելի կարող են լինել զեկուցողները և ելույթների էկրանային ցուցադրումը.

• ի՞նչ գրավոր նյութեր կան, առաջին հերթին և անպայման պահանջեք օրակարգը՝ բոլոր եղած լեզուներով, մամուլի հաղորդագրությունը, եթե կա, ճառերի, ելույթների տեքստը կամ առնվազն վերնագրերը, մասնակիցների անունները և պաշտոնները և իմացեք՝ ե՞րբ են դրանք տրամադրվելու թարգմանչին.

• ո՞վ է լինելու ձեր երկրորդը⁴ (երկրորդ թարգմանիչը), որոշ դեպքերում կարող է լինել և թարգմանիչների խումբ, ո՞վ է ընտրելու խմբի կամ զույգի անդամներին՝ ինքնե՞րդ, թե՞ պատվիրատուն: Երբեմն հաջորդական թարգմանության դեպքում երկրորդ թարգմանիչ չի նախատեսվում⁵.

- վարձատրության չափը և վճարման պայմանները.
- եթե իրադարձությունը տեղի է ունենալու քաղաքից դուրս որևէ հյուրանոցում կամ այլ քաղաքում, ապա պետք է պայմանավորվել նաև տրանսպորտային, հյուրանոցային և օրապահիկ ծախսերի համար⁶.

• հնարավոր է, որ պատվիրատուն պահանջի սինքրոն թարգմանության ձայնագրություն: Ձեր իրավունքն է հրաժարվելու ձայնագրությունից,

⁴ Անգլերեն հնչում է «the second», որը գերադասում եմ թարգմանել ոչ թե «երկրորդ» կամ «զույգ» («զուգընկեր» այլ նշանակություն ունի), այլ «մարտավակա»: Իրոք, սինքրոն թարգմանության գործընկերը պետք է մարտավակայի պես վստահելի լինի բոլոր առումներով, դու ինքդ նույնպես նրա համար ես «մարտավակ», իսկ սինքրոն թարգմանությունը, ըստ իս, շատ առումներով նման է մենամարտի:

⁵ Միջազգային պրակտիկայում ընդհանրապես ընդունված է, և խորհուրդ է տրվում ոչ մի դեպքում չաշխատել առանց երկրորդ թարգմանչի, հատկապես սինքրոն թարգմանության ընթացքում:

⁶ Չհամաձայնվեք հյուրանոցային սենյակը երկրորդ կենվորի հետ կիսելու առաջարկին: Թարգմանչին պետք է հանգիստ և անձնական տարածքի անձեռնմխելիություն:

թեև ինձ մի քանի անգամ օգնել է դրա առկայությունը⁷: Նախ բանավոր թարգմանությունը հեղինակային իրավունքի օբյեկտ է, որի սեփականատերը թարգմանիչն է, երկրորդ՝ բանավոր թարգմանության յուրահատկությունն այն է, որ անգամ կատարյալ թարգմանելու դեպքում բանավոր խոսքը գրավորի վերածելը շատ բարդ է և լրացուցիչ խմբագրական աշխատանք է պահանջում, այլապես կարող է անհերթել հնչել:

Միջազգային ստանդարտներով երկու լեզվով (սովորաբար մայրենի լեզվից դեպի օտար լեզու և «ռետուր», այսինքն՝ հետադարձությամբ) սինքրոն թարգմանության համար պահանջվում են ոչ պակաս, քան երկու թարգմանիչ⁸, ընդ որում՝ յուրաքանչյուր ուղղությամբ թարգմանելու համար, թարգմանչական խցիկ,⁹ համապատասխան սարքավորում և աշխատանքի տևողության խիստ կանոնակարգում: Հազվագյուտ պահանջարկ ունեցող լեզուների թարգմանության համար երբեմն կարող է պահանջվել «պիլոտային խցիկ» կամ թարգմանության «ռելե» գործելակարգ, երբ հազվագյուտ լեզվի մասնագետ թարգմանիչը թարգմանում է դեպի մեկ աշխատանքային լեզու, իսկ դեպի մյուս լեզուները թարգմանողներն արդեն թարգմանում են պիլոտային խցիկից ստացած թարգմանությունից:

Պրոֆեսիոնալ սինքրոն թարգմանիչները սովորաբար ունենում են լեզվական կոմբինացիայի կարգ՝ ըստ աշխատանքային լեզուների մասնագիտական տիրապետման մակարդակի: Թարգմանչի աշխատանքային լեզուները դասակարգվում են որպես «ակտիվ» և «պասիվ» լեզուներ: Սինքրոն թարգմանիչների միջազգային ասոցիացիայում (AIIC) ընդունված է դասակարգել սինքրոն թարգմանիչների լեզուներն ըստ «A», «B» և «C» կարգերի¹⁰:

⁷ Որոշ անփորձ լրագրողներ սովորություն ունեն լրահոսի նյութը փոխառնել միմյանցից, և եթե հանկարծ նյութի հեղինակը անթույլատրելի սխալ է թույլ տվել ինչ-որ, հատկապես քաղաքական խոսնակի ելույթը վերաշարադրելիս, ապա մյուսների հոդվածները կամ բլոգները կարող են կրկնել նույն սխալը: Իսկ երբ գործը հասնում է քաղաքական սկանդալի, բնականաբար, հեշտ է մեղքը զցել թարգմանչի վրա, հատկապես երբ այնպիսի փաստարկ կա, թե բոլոր լրագրողները չէին կարող սխալվել: Այստեղ թարգմանչին իրոք կարող է փրկել ձայնագրությունը:

⁸ <http://aiic.net/professional-standards>.

⁹ Թարգմանչական խցիկների և սարքավորման տեխնիկական պարամետրերը կանոնակարգված են գործող ISO ստանդարտներով. ISO/TC 37/SC 5 -Translation, interpreting and related technology -<https://www.iso.org/committee/654486.html>.

¹⁰ <http://aiic.net/>.

Ակտիվ լեզուներն այն լեզուներն են, որոնցով կարող է թարգմանել բանավոր թարգմանիչը, և որոնք հիմնականում դասակարգվում են մայրենի և ոչ մայրենի տեսակների.

«**A**» կարգի **լեզու**. որը թարգմանչի մայրենի լեզուն է, կամ որն է այլ լեզու, որին թարգմանիչը տիրապետում է մայրենի լեզվի մակարդակով և բանիմացությամբ, և որով թարգմանում է իր իմացած մյուս բոլոր լեզուներից՝ համաժամանակյա և հաջորդական գործելակարգերով: Ընդ որում, AIIC անդամ դառնալու համար սինքրոն թարգմանիչը պետք է տիրապետի առնվազն մեկ «A» կարգի և երկու «B» կարգի աշխատանքային լեզուների: Կա կարծիք, որ «A» կարգի լեզու կարող է լինել միայն մարդու մայրենի լեզուն կամ այն լեզուն, որով նա ստացել է հիմնական կրթությունը: Խորհրդային կրթություն ստացած թարգմանիչներից շատերի համար ռուսերենը երկրորդ մայրենի լեզու է եղել, ուստի կարող է լինել «A» կարգի լեզու: Ճիշտ այդպես լեզվական առավելություն ունենում են այն երկրներից սերված թարգմանիչները, որտեղ երկու և ավելի պաշտոնական լեզուներ են գործում, և որոնք հնարավորություն են ունեցել երիտասարդ տարիքից կրթվելու այդ լեզուներով:

«**B**» կարգի **լեզուն** թարգմանչի ոչ մայրենի աշխատանքային լեզուն է, որին տիրապետում է այնպիսի մասնագիտական կատարելությամբ, որ կարող է այդ լեզվով թարգմանել մեկ կամ մի քանի ուրիշ լեզուներից:

Պասիվ լեզուներ են «C» կարգի լեզուները, որոնք թարգմանիչը կատարելապես հասկանում է, ուստի կարող է թարգմանել այդ լեզուներից, բայց այնքան վստահ չի տիրապետում, որ դրանցով թարգմանի:

Որոշ թարգմանիչներ գերադասում են աշխատել միայն մեկ բանավոր գործելակերպով, այսինքն՝ կա՛մ միայն համաժամանակյա, կա՛մ միայն հաջորդական: Ըստ իս, դա պայմանավորված է ոչ միայն լեզվի իմացության խորությամբ, այլև անհատի խառնվածքի առանձնահատկություններով և ակտիվ աշխատանքային տարիների փորձով:

Քանի որ Հայաստանում սինքրոն թարգմանության աշխատանքային և իրավական հարաբերությունները կանոնակարգող օրենսդրություն չկա¹¹,

¹¹ Թարգմանության (գրավոր) ոլորտի կարգավորման մասին առայժմ մի քանի հոդված կա միայն «Հեղինակային իրավունքի և հարակից իրավունքների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում (2006 թ. հունիսի 15). Հոդված 3. **Հեղինակային իրավունքի օբյեկտները**, 4-րդ մասի «Ժ» կետ, Հոդված 4. **Հեղինակային իրա-**

ապա այդ գործի հետ առնչվող պայմանները և հանգամանքները որոշում և կանոնակարգում են կա՛մ միջազգային կազմակերպությունները, որոնք գործի հիմնական պատվիրատուներն են և շարունակաբար թարգմանության մեծ պատվերներ ունեն, կա՛մ եթե այդպիսին լինելը (ընդ որում՝ դա ավելի անմիջական գործնական կանոնակարգում է ապահովում, քան օրենսդրական նախաձեռնությունները), թարգմանիչների ազգային միությունը կամ պաշտոնապես գործող մասնագիտական միավորումը¹²:

Սինքրոն թարգմանության ոլորտի մյուս բոլոր հանգամանքները նույնպես հիմնականում կանոնակարգում է Սինքրոն թարգմանիչների միջազգային ասոցիացիան¹³, որը, լինելով ոլորտի առաջատար միջազգային կազմակերպությունը, ուղղորդում է նաև սինքրոն թարգմանության ոլորտին առնչվող տեխնիկական, կազմակերպչական, իրավական և ֆինանսական բոլոր հարաբերությունների կանոնակարգումը: Ներկայումս ISO ստանդարտների միջազգային կազմակերպությունում մշակվում է սինքրոն թարգմանության որակի ապահովման միջազգային ստանդարտ¹⁴:

Սինքրոն թարգմանչի աշխատանքը միջազգային ստանդարտներով, ընդ որում՝ նաև Ռուսաստանում, չափվում է միայն «լրիվ աշխատանքային օրով» կամ «կես աշխատանքային օրով»: Թեև անգամ ՄԱԿ-ի նման խոշոր գործատուն տեղացի սինքրոն թարգմանիչներին առաջարկում է հատկանշել «Ժամավճարի» դրույքաչափ, որը կարող է ընդունելի լինել միայն որոշակի վերապահումներով, և ելնելով միայն տեղական շուկայի առանձնահատկություններից: Սինքրոն թարգմանչի «լրիվ աշխատանքային օրը» չի կարող լինել 8 ժամից ավելի՝ պարտադիր մեկ ու կես ժամ ճաշի կամ հանգստի համար և երկուական անգամ կեսժամանոց «սուրճի» ընդմիջումներով: Ուստի սինքրոն թարգմանության «կես օրը» 4 ժամ է՝ համապատասխան ընդմիջումով: Եթե որևէ գործատու փորձի աշխատանքային ժամից հանել ընդմիջման ժամերը, ապա թարգմանիչը պետք է անմիջա-

վունքի օբյեկտ չհամարվող ստեղծագործությունը, 1-ին մասի «գ» կետ, Հոդված 13. **Հեղինակի գույքային իրավունքները** 1-ին մասի «ե» կետ, Հոդված 22. **Ստեղծագործության ազատ օգտագործումը** 2-րդ մասի «ա» կետ, Հոդված 30. **Թարգմանության կամ այլ ածանցյալ ստեղծագործության նկատմամբ հեղինակային իրավունքը**:

¹²<http://aiic.net/agreements>, http://europa.eu/interpretation/doc/conv_en_2008.pdf, http://europa.eu/interpretation/doc/modalites_en_2008.pdf:

¹³ AIIC (<http://aiic.net/>).

¹⁴ <https://www.iso.org/committee/654486/x/catalogue/p/0/u/1/w/0/d/0>.

պես հրաժարվի այդ գործատուից կամ առաջարկի այնպիսի ժամավճարային գին, որը լիարժեք կհատուցի նրա աշխատանքը: Կանոնակարգված աշխատանքային օրից (8/4) ավելի լրացուցիչ ամեն մի աշխատանքային ժամի համար թարգմանիչը պետք է հավելյալ վճար ստանա գործատուից՝ կանխավ պայմանավորվելով դրա դրույքաչափի մասին: Անթույլատրելի է, երբ թարգմանիչն մոտենում են ընդմիջումների ժամանակ հաղորդակցման մեջ օժանդակելու խնդրանքներով կամ հանպատրաստից հարցազրույցների թարգմանության համար:

Քանի որ Հայաստանում հեռավորությունները հարաբերականորեն մեծ չեն քաղաքների միջև, և տրանսպորտային ծախսերը առանց վերապահումների հոգում են գործատուները, սովորաբար կարիք չի լինում լրացուցիչ պայմանավորվել ճամփորդության վրա ծախսված օրերի հատուցման համար:

Եթե լինեք բանավոր թարգմանության ոլորտը կանոնակարգող հայկական օրենսդրություն, ապա մի ամբողջ հոդված պետք է նվիրվեր պայմանագրերի դադարեցման կամ հրաժարման հարցերին: Միջազգայնորեն ընդունված գործելակերպ է բանավոր թարգմանության ծառայությունների մասին պարտավորություններ ստանձնելուց հետո կողմերի միջև պահպանել *pacta sunt servanda*¹⁵ սկզբունքը, որի խախտումը, թեև ըստ էության կարող է միայն բարոյական կամ հանրային հանդիմանության հետևանք ունենալ, միանգամայն բավարար է եղել ինձ բազմամյա գործունեության ընթացքում: Սովորաբար բոլոր պայմանավորվածությունները լինում են բանավոր, և շատ հաճախ աշխատանքային պայմանագրերն ստորագրվում են արդեն արված գործից հետո՝ ֆինանսական հատուցումը կանոնակարգված կազմակերպելու և հարկային պարտավորությունները հարգելու նպատակով: Երեսուն տարվա ընթացքում ավանդական «վաճառականական ազնիվ խոսքը» անձամբ ես ստիպված եմ եղել խախտել երկու անգամ միանգամայն հիմնավոր անհաղթահարելի հանգամանքների պատճառով, որը կարող եմ ասել նաև պատվիրատուների մասին: Անշուշտ, լինում են իրավիճակներ, երբ հանգամանքների բերումով պայմանավորվածության խախտումն անխուսափելի է: Արհեստավարժ թարգմանիչի համար չկա

¹⁵ Pacta sunt servanda (լատ.՝ «պայմանագրերը պետք է իրականացվեն»)՝ քաղաքացիական և միջազգային իրավունքի հիմնարար սկզբունքը, որը կողմերին տալիս է պայմանավորվածության անքակտելիության փոխադարձ ընդունման երաշխիք:

ավելի մեծ տնտեսական արժեք, քան սեփական մասնագիտական անբասիր հեղինակությունը, և չեմ ճանաչում որևէ մեկի, որն առանց հիմնավոր պատճառի, առանց կանխավ զգուշացման և համապատասխան փոխարինող(ներ) առաջարկելու՝ երբևէ խախտած լինի իր պայմանը, ուստի դեռ կարիք չեմ ունեցել ուսումնասիրելու՝ արդյոք Հայաստանի օրենսդրությունում կա համապատասխան վերաբերմունք կամ նախադեպ նման իրավիճակների կարգավորման համար: Անշուշտ, այդ հարաբերությունները կարգավորվում են աշխատանքային օրենսգրքի և գործարար հարաբերությունների կանոնակարգման համապատասխան իրավական սկզբունքներով, եթե կողմերը դիտարկվում են գործատու-աշխատող կամ գործարար-գործարար հարաբերությունների տեսակետից:

Միջազգայնորեն ընդունված է, որ պայմանավորվածության պահպանման անհնարինության դեպքում **թարգմանիչը** պարտավոր է նախօրոք իրազեկել պատվիրատուին և համապատասխան փոխարինող առաջարկել թարգմանության գործի համար¹⁶, եթե, իհարկե, պատվիրատուն չի նախընտրում ինքնուրույն գտնելու փոխարինողի: **Պատվիրատուն** պետք է հասկանա, որ պայմանավորվածության խախտումը թարգմանչին ֆինանսական կորուստ է պատճառում, առավել ևս եթե թարգմանիչը, պատվիրատուի առաջարկն ընդունելով, հրաժարվել է այլ առաջարկներից: Անդրադառնամ միջազգային պրակտիկային. Եվրոպական երկրներում պատվիրատուն, ըստ պայմանագրային պարտավորությունների, պետք է հատուցում վճարի թարգմանչին: Հատուցման չափերը կախված են այն հանգամանքից, թե պայմանավորվածությունը երբ է դադարեցվել: Այսպես, համաձայն ԵԽ և Սինքրոն թարգմանիչների միջազգային ասոցիացիայի միջև պայմանավորվածության¹⁷ պատվիրատուն մինչև իրադարձության օրը մնացած 60 օրն անցնելուց հետո պատվերը դադարեցնելու դեպքում պետք է թարգմանչին վճարի «*cancellation fee*», որը թարգմանչի ստանալիք գումարն է՝ յուրաքանչյուր չաշխատած օրվա համար:

¹⁶ Արտերկրյա պատվիրատուների հետ աշխատելիս պետք է հաշվի առնել, որ գործի առաջարկը կարող է ունենալ փուլային տարբերակման առանձնահատկություն. *option* (այսինքն՝ առաջարկ, ընտրության իրավունքի վերապահումով) և *firm offer* (*հաստատված առաջարկ*): *Option* տարբերակի դեպքում պայմանավորվածությունը վերջնական չէ, քանի դեռ պատվիրատուն չի հաստատել իր առաջարկը, իսկ եթե հաստատումն ուշանում է, թարգմանիչը կարող է ուրիշ առաջարկ ընդունել:

¹⁷ <http://aiic.net/page/3540/aiic-eu-convention/lang/>.

Թարգմանիչը պետք է ժամանակին ստանա բոլոր նյութերը և ամբողջ տեղեկությամբ, որն անհրաժեշտ է իրադարձության հաջողությունը ապահովելու համար: Ընդ որում, նյութերի և առկա տեղեկատվության ուսումնասիրությունը պատվիրատուի և մասնակիցների համար անտեսանելի, սակայն թարգմանչից ժամանակ և աշխատանք պահանջող տնային աշխատանքն է: Յուրաքանչյուր գործից առաջ թարգմանիչը հատկապես անձանոթ պատվիրատուից (փորձառու թարգմանիչներին հին պատվիրատուի հետ աշխատելիս երբեմն բավարար է ունենալ միայն իրադարձության օրակարգը) պետք է պահանջի նախապատրաստական տնային աշխատանքի համար բացարձակապես անհրաժեշտ նյութեր. օրակարգ, ելույթներ, մամուլի հաղորդագրություն, լրացուցիչ տեղեկություններ, բացատրական բառարաններ, եզրերի և հապավումների ցանկ, մասնակիցների անունները և պաշտոնների ցանկը, հիմնական զեկուցողների կենսագրականները և ցանկացած այլ երկրորդական նյութ, օրինակ՝ նախկինում իրականացված նմանատեսակ իրադարձությունների արձանագրությունները և նյութերը, զեկուցողների PowerPoint ներկայացումները, տպագիր կամ էլեկտրոնային ֆորմատով մյուս բոլոր նյութերը, որոնք պետք է բաժանվեն մասնակիցներին, նաև իրադարձությունը ներկայացնող կազմակերպության կամ նրա գործունեության ոլորտին առնչվող վեբկայքերի հասցեները և այլ նյութեր, որոնք կօգնեն թարգմանչին խորամուխ լինելու իրադարձության թեմատիկ ոլորտի մեջ: Եթե իրադարձության ընթացքում նոր փաստաթղթեր կամ նյութեր են հայտնվում կամ բաժանվում մասնակիցներին, ապա անպայման պետք է հասցվեն նաև թարգմանիչներին:

Որոշ պատվիրատուներ իրադարձությունից առաջ առանձին հանդիպում են կազմակերպում զեկուցողների և թարգմանիչների համար, որը երկուստեք օգտակար է՝ և՛ ելույթ ունեցողների, և՛ թարգմանիչների համար:

Բանավոր թարգմանիչների ընդհանուր վարվելակարգի մեջ չգրված օրենք է ստացված նյութերի, իրադարձության բովանդակության և զեկույցների գաղտնիության պահպանումը, սակայն որոշ պատվիրատուներ կարող են թարգմանչից պահանջել ստորագրել Գաղտնիության պահպանման պարտավորագիր¹⁸: Վերջին ժամանակներում հաճախակի է դարձել համաժողովների ժամանակ սկայպով հաղորդակցման թարգմանության անհրաժեշտությունը: Ըստ էության, դա ոչ մի լրացուցիչ խնդիր չի առա-

¹⁸ Statement of confidentiality and non-disclosure.

ջացնում թարգմանչի համար, եթե տեխնիկապես ապահովվում է ձայնի մատչելիությունը:

Քիչ այլ մարտավարություն է պահանջում տեսանյութերի թարգմանությունը: Սովորաբար տեսանյութի մեջ գրանցված թարգմանության կարիք ունեցող խոսքը երկու անգամ ավելի արագ է հնչում, որովհետև ժամանակի սահմանափակության պատճառով խոսքի բովանդակությունը կարող է կրկնակի խիտ լինել: Ուստի թարգմանչին պետք է նախօրոք տրամադրել տեսանյութի սցենարը և «մոնտաժային տեքստը», իսկ ձայնի կապը պետք է լինի սարքավորման միջոցով: Եթե ձայնը փոխանցվելու է թարգմանչին դահլիճում դրված խոսափողերի միջոցով, ապա թարգմանիչը կարող է հրաժարվել տեսանյութի թարգմանությունից, որովհետև այդ դեպքում բանավոր սինքրոն թարգմանությունն ուղղակի անհնար է:

Մի քանի խոսք «շուշոտաժ» թարգմանության մասին, երբ թարգմանիչը փսփսում է թարգմանությունը ունկնդրի ականջին: Սովորաբար շուշոտաժ պահանջվում է, երբ դահլիճում թարգմանության կարիք ունի մեկերկու ունկնդիր: Անձամբ գերադասում եմ նույնիսկ մեկ ունկնդրի համար սինքրոն թարգմանություն անել ավանդական սարքավորումով: Տեխնիկապես նման տեսակի թարգմանությունը գրեթե ոչնչով չի տարբերվում սինքրոնից, սակայն համապատասխան որակ երաշխավորելը համարյա անհնար է: Դրանից բացի, կա մի քանի հանգամանք, որ թարգմանիչը պետք է հաշվի առնի «շուշոտաժի» առաջարկ ընդունելուց առաջ: Թարգմանիչը պետք է ունենա բերանի առողջ և խնամված խոռոչ, առողջ և մաքուր ատամնաշար: Պետք է խուսափել սննդակարգի մեջ հոտավետ սննդատեսակներից և անմիջականորեն գործից առաջ չխմի գազացված խմիչքներ: Չէ՞ որ թարգմանիչը նստում է ունկնդրի կողքին կամ նրա թիկունքում և կիսաձայն կամ շշուկով թարգմանում: Որքան էլ շնչա, դահլիճում անպայման կգտնվեն մարդիկ, որ դժգոհություն կհայտնեն շեղող ձայնի համար, իսկ շատ մոտ նստելը և առավել շշուկով խոսելը կարող են միանգամայն տհաճ լինել և՛ թարգմանչի, և՛ ունկնդրի համար:

Սինքրոն թարգմանության ժամանակ թարգմանչին խանգարող ամենամեծ բարդությունը, որը կախված չէ թարգմանչի պատրաստվածության մակարդակից, ելույթ ունեցողների հոետորական կարողություններն են, կամ ավելի ստույգ՝ հոետորական կարողությունների բացակայությունը: Անգամ զգուշացման դեպքում նա իր զեկույցը կարդում է իրեն հարմար

արագությամբ: Թարգմանիչը գրեթե ոչ մի լծակ չունի զեկուցողի վրա ազդելու: Ձեռքով նշաններ անելը կամ խցիկից դուրս գալը և դահլիճով մեկ գոռալը, որ խոսնակը դանդաղ խոսի, բավական նսեմացնող գործողություններ են, իմ կարծիքով, իսկ լուսային ազդանշանով սարքավորումը Հայաստանում ընդունված չէ: Ուստի նման «անփորձ» հոեետորին թարգմանելիս թարգմանիչն ստիպված է հավաքել բոլոր ուժերը և անել հնարավորը: Այդ իրավիճակում թարգմանչին օգնում է այսպես կոչված «լեզվաբանական կանխատեսման» հմտությունը: Լինում են դեպքեր, երբ լսողին կարող է թվալ, որ թարգմանիչն ավելի շուտ է թարգմանում հոեետորի խոսքերը, քան վերջինս հասցնում է դրանք ասել: Սակայն նման երևույթը ո՛չ հրաշք է, ո՛չ էլ նորագույն տեխնոլոգիական ձեռքբերում, այլ վկայում է թարգմանչի ակտիվ բառապաշարի հարստության, բազմագիտականության մակարդակի և հոգեբանական ինքնատիրապետման կարողության մասին:

Սինքրոն թարգմանչի արհեստավարժ պատրաստության ժամանակ հատուկ ուշադրություն է դարձվում ակտիվ բառապաշարի կազմավորմանը՝ հաշվի առնելով ժամանակի սղության պատճառով և որոշ շրջահայաց վերապահումներով հնարավոր «սղասության» կամ իմաստային մոտավորության և ընդհանրացումների թույլատրելիությունը, օրինակ՝ վիճակագրական տվյալների և թվային տեղեկույթի թարգմանության ժամանակ:

Ընդհանրապես, սինքրոն թարգմանությունը հնարավոր է շնորհիվ այսպես կոչված «լեզվական հավելուրդության», որը լեզվաբանության մեջ բացատրվում է որպես տեղեկույթի փոխանցման և ընկալման անհրաժեշտ պայման՝ կախված բնական լեզվի մեջ կրկնվող տեղեկույթ պարունակող տարրերի առկայությունից: Բանավոր խոսքում լեզվական հավելուրդությունը արտահայտվում է տարբեր բառային միավորների միջոցով միևնույն իմաստային տեղեկույթի կրկնությամբ՝ բարձրացնելով իմաստային հաղորդագրության փոխանցման հավաստիությունը: Լեզվական հավելուրդությունը պայմանավորված է լեզվի բացարձակ էնտրոպիկ կարողությամբ, որը մաթեմատիկորեն կարող է հաշվարկվել որպես այն առավելագույն տեղեկույթը, որը կարող է փոխանցվել տվյալ լեզվի ընկալելի փոքրագույն միավորով: Չեմ կարող ասել՝ որևէ նման հետազոտություն արդեն արվե՞լ է հայերենի լեզվական հավելուրդության հաշվարկման նպատակով, սակայն որոշ հաշվարկներով անգլերենում և ուրիշ եվրոպական լեզուներում լեզվական հավելուրդությունը կազմում է 70-85%՝ հնարա-

վորություն տալով թարգմանչին բնագոյային կամ լեզվական տրամաբանությամբ կանխատեսելու լեզվական տարրերի հաջորդական ընթացքը, առաջին հայացքից աներևակայելի հրաշք թվացող ճշտությամբ և արագությամբ համաժամանակյա թարգմանություն անելու:

Ուստի թեև անփորձ գրավոր թարգմանիչների հիմնական թերություններից մեկն այն է, որ ցանկացած հատկապես ոչ պրոֆեսիոնալ թարգմանություն իր ծավալով ավելի մեծ է լինում, քան օրիգինալ տեքստը... քանի որ թարգմանիչները գերադասում են ավելի շուտ լրացումներ անել ընկալելիություն ապահովելու համար, քան բաց թողնել որևէ բան հանուն պարզության, բանավոր սինքրոն թարգմանության ժամանակ ոչ կատարյալ թարգմանությունը գերադասելի է բացարձակ լռությունից: Պետք է ունենալ պատրաստի արտահայտությունների կամ հավելորդային բառակապակցությունների համապատասխան պաշար՝ առանց զեկուցողի ասածի իմաստը խեղաթյուրելու, անհասկանալի կամ անթարգմանելի պահերը լրացնելու համար: Նման մարտավարությունը հնարավորություն է տալիս ժամանակ շահելու մինչև այն պահը, երբ թարգմանիչը նորից «կբռնի» իր համար ընկալելի տեղեկույթի հոսքը և կշարունակի թարգմանության հարաշարժը:

Ես գիտեմ բազմաթիվ հրաշալի մասնագետների, որոնք խորապես տիրապետում են լեզուների, բայց չեն կարող որոշակի բովանդակությամբ կամ իմացության ոլորտային թեմայով սինքրոն թարգմանություն անել, որովհետև հաջողված թարգմանության համար իրականում լեզվի իմացությունը շատ քիչ է: Անհրաժեշտ է բովանդակության թեկուզ ընդհանրական ընկալում, ուստի բանավոր թարգմանչին անհրաժեշտ է բազմազիտակ լինել տարաբնույթ ոլորտներում:

ВОПРОСЫ СИНХРОННОГО ПЕРЕВОДА В АРМЕНИИ

МКРТЧЯН Л.Г.

Резюме

Профессия синхронного переводчика предполагает наличие разно-стороннего профессионального лингвистического образования. Помимо этого синхронный переводчик должен обладать широкой эрудицией, иметь

психологическую и политическую подготовку. Немаловажное значение имеют рекомендации практикующих переводчиков и соответствующее законодательное или профессиональное регулирование. Тем не менее абсолютное регулирование профессиональной деятельности синхронного переводчика невозможно, так как профессия требует от переводчика самостоятельности и психологической уверенности для принятия индивидуальных профессиональных решений.

ON THE QUESTIONS OF SIMULTANEOUS TRANSLATION IN ARMENIA

L. MKRTCHYAN

Abstract

The profession of simultaneous translator assumes and requires deep and comprehensive professional linguistic education, as well as wide and diversely rich erudition, physical, psychological and political preparation. Not less important are recommendations of practicing simultaneous translators and corresponding legal and trade-unional regulations. Nevertheless, an absolute regulation of the work of simultaneous translator is impossible, as long as the profession requires from the translator individual independence and psychological confidence in professional decisions.